

NIDŽE – KAJMAKČALAN, 15. – 17. maj 2009.

KAJMAKČALAN

**Putniče, stani! Ovde leže oni!
Gomile ove prah kraljeva kriju.
S kapom u ruci njima se pokloni,
I redom tako izljubi ih svijui!**

**Iz ovih humka, iz hrnjage kama,
Gde truba svesti srca jaka svrsta,
Praznici slave granuli su nama
I mučenike skinuli sa krsta.**

**Ovde su večni, što vatrama žrtve
I bilom srca probudiše mrtve –
Srbine, stani! Ovde leže oni!**

**Ovo su naše lavre i oltari;
Njihovim svetlim sjajem se ozari,
I čelo svoje molitvom prikloni!**

1920.

ALEKSA ŠANTIĆ

Planina Nidže nalazi sa na samom jugu Makedonije, na granici sa Grčkom. Kajmakčalan, najviši vrh ove planine, bio je ovoga puta naš cilj. Ka njemu nas nije vodila samo želja za planinarenjem, već i potreba da vidimo to sveto mesto, tu "nebesku" prestonicu Srbije, o kojoj smo toliko priča čuli i bezbroj stranica istorije pročitali.

Prvi svetski rat vodio se na više frontova. Bitke na frontovima su uglavnom, manje ili više, imale uvek isti tok: priprema artiljerije koja je trajala po nekoliko sati, a nekada i po više dana. Granate koje su letele na sve strane i imale ogromnu razornu moć, vrlo često potpuno su menjale prirodnu okolinu. Predeli si ostajali bez drveća, zemlja je bila potpuno razorena i izrovana kraterima od silovitih eksplozija. Posle artiljerijske pripreme, u juriš je kretala pešadija koju bi obično zaustavljala mitraljeska vatra. Za nekoliko stotina metara napredovanja, ginulo je i na desetine hiljada vojnika! Tako je i Kajmakčalan nekada bio visok 2525 m. Danas, njegova visina iznosi 2521 m. 1916. godine, tokom ogorčenih borbi, jaka artiljerijska vatra odnela je i potpuno zbrisala četiri metra planinskog vrha. Bitka na Kajmakčalanu je jedna od velikih bitaka Prvog svetskog rata. Vodila se između srpske vojske na jednoj strani i bugarske i austro-ugarske, sa druge. Nikada se nijedna bitka, u istoriji čovečanstva, nije vodila na ovolikoj nadmorskoj visini. Preko šest hiljada srpskih vojnika poginulo je na ovim prostorima, tokom 1916. godine, osvajajući Kajmakčalan. Srpska vojska je ovde provela pune dve godine bez smene. Probivši liniju fronta, 1918. godine, srpska vojska je za samo mesec i po dana, već 1. novembra oslobodila Beograd.

Ka ovom svetom mestu, krenuli smo u petak uveče. Trebalo je da to bude u 20 sati, ali kako je naš mali autobus imao kvar, polazak je bio pomeren za 22 sata. Dobrim autoputevima, već u 9 ujutru bili smo u Skočiviru, malom mestu, nedaleko od Bitolja. Kada stignete tamo, osećate se kao na kraju sveta. Ušuškano u zelenoj vegetaciji, mestašce od nekoliko kuća, bilo je naše odredište. Dočekao nas je Branko, makedonski planinar i smestio u sasvim pristojan dom, nekadašnju karaulu. Dom pripada planinarskom društvu "18. avgust" iz Skoplja, i nalazi se na 560 m/nv.

Na parkingu su već spremno čekali lovci ispred svojih džipova kojima je trebalo da se prevezemo jedan deo puta, idući ka vrhu. Uskočili smo u te "ljute mašine" i... avantura je započela. Naš džip koji je bio na čelu tog malog konvoja, jurcao je neverovatnom brzinom po još neverovatnijem makadamskom, izrovanom, džombastom putu, prepunom rupa, useka, vododerina, ogromnog kamenja koje štrči na sve strane.

Spremni džipovi

Džip je poskakivao, propadao, uspinjao se, "majstor" je neverovatnom brzinom motao volan, šaltao, kočio, usporavao, ubrzavao, a mi smo leteli jedni na druge, takođe kočili, pokušavali da se držimo za šta stignemo, a u nekim momentima i bukvalno odskakivali od sedišta po nekoliko santimetara. Smejali smo se do suza.

Pokušavali smo da slikamo izrovani put ispred nas, kao i greben Nidža, a već smo prepoznavali u daljini i sam vrh, Kajmakčalan, kao i malu crkvicu na njemu. Zaustavili smo se na kratko, na jednom starom srpskom groblju, od koga skoro ništa nije ni ostalo, i kod spomen česme, gde smo natočili divnu, hladnu vodu.

Pogled ka vrhu

I tako, posle skoro dva sata truckanja, stigli smo da napuštene letnje karaule, na 1900 metara, odakle smo dalje nastavili peške. Jedan deo puta vodio je kroz šumu, a onda smo krenuli lagano, grebenom, koji uglavnom nije bio pokriven snegom. Sve vreme smo, u stvari, hodali graničnim pojasom između Makedonije i Grčke. Na preko dve hiljade metara došli smo i do bolnice doktora Arčibalda Rajsa, velikog prijatelja srpskog naroda, napravljene od kamena, koja je, nažalost, i posle dugog odolevanja, ipak postala prava ruina, sa samo nekoliko zidova koji podsećaju da su tu nekada bili smešteni ranjeni srpski vojnici. Arčibald Rajs bio je poseban čovek. Tokom celog prvog svetskog rata bio je uz srpsku vojsku, a u Srbiji je živeo do svoje smrti. Sve više se približavamo vrhu. Dolazimo do još jednog graničnog kamena. Na jednoj strani uklesano je SFRJ, na drugoj E. I najzad, tu smo, na **2521 m**. Ispred nas je kapela (crkvice) koju je tridesetih godina 20. veka podigao kralj Aleksandar Karađorđević, u spomen palim srpskim junacima. Nekada veoma brižno čuvana kapela, koja je bila opasana ogradom i bodljikavom žicom i tako zaštićena od avionskih bombi, sada je, nažalost, prava ruina. Krst na samoj kapeli potpuno se nakrivio i samo što nije pao.

U neposrednoj blizini kapele nalazi se i crkveni dom, ali takođe porušen. Pored kapele je takozvano Pupinovo zvono koje je poznati naučnik poklonio u znak sećanja na čuvenu bitku i poginule vojnike. Ušli smo u kapelicu. U njoj se nalazi i urna u kojoj je nekada bilo srce doktora Rajsa. Njegova poslednja želja bila je da se, po njegovoj smrti, srce koje je zaveštao srpskom rodu, izvadi iz njegovih grudi i prenese na Kajmakčalan. Nažalost, tokom Drugog svetskog rata, okupatori su ga odneli. Upalili smo sveće, ostavili prilog, upisali se u vesku i na momenat pokušali da se vratimo u prošlost i zamislimo kako je sve to tada izgledalo.

Pupinovo zvono

Grupa ispred kapele

Pomolili smo se za sve one mlade srpske vojnike koji su tu ostavili svoje živote, a samo sa jednim ciljem: za odbranu otadžbine. Poklonili smo se njihovim senima. Tiho, bez reči. Dostojanstveno. Na samom ulazu u kapelu, postavljena je tabla sa sledećim rečima: ***"Mojim divjunacima neustrašivim i vernim koji grudima svojim otvoriše vrata slobodi i ostaše ovde kao večni stražari na pragu otadžbine. Aleksandar."*** Svaka dalja reč bila bi suvišna. Nekoliko planinara spustilo se i u spomen kosturnicu, prepunu sakupljenih kostiju i lobanja neznanih junaka.

Kratko su se zadržali. Opet u tišini i bez reči. Prepuni nekog uzvišenog osećanja gordosti i ponosa. Fotografije govore više od reči. Često smo slušali priče o Kajmakčalanu. I stalno pokušavali da zamišljamo slike. Na kraju, konačno smo tu, a utisci koje ćemo odavde poneti mnogo su jači od svega što smo do sada zamišljali. I zaista, kao što je u povatku rekao Živojin, planinar i kustos iz Niša, imali smo posebnu čast i privilegiju da budemo tu, na tom tako važnom mestu za srpsku istoriju. I još jednom, to nije bilo samo planinarenje, to je bio nemi poklon pred tim divjunacima (kakava divna reč!) koji ostaše ovde...

Kosturnica

Dugo smo sedeli na vrhu, posmatrajući daleke grčke i makedonske planine i vrhove. Posle zajedničkog fotografisanja, polako smo krenuli nazad. Usput smo i dalje nailazili na vidljive ostatke borbi koje su se odvijale pre devedeset godina: ostaci bodljikave žice, ostaci rovova, grudobrana, čak i čaure od metaka na kojima je ispisana godina 1916. Ponovo smo ušli u naše džipove i krenuli u neverovatan spust onim istim izrovanim putićem kroz šumu. Kakvih je tu sve vratolomija bilo...nemoguće je i opisati...!!! Jelena je u jednom momentu izvukla pravu malu, šarenu frulu, dala je Marku, a onda je krenulo veselje. Dok smo se lomatali i tumbali po džipu koji je poskakivao, propinjao se i propadao (kao čamac na bukovima, konstatovala sam ja), Marko je na frulici izvodio, (ne baš potpuno uspešno, ali trudio se), raznorazne srpske i makedonske pesmice, sevdalinke, starogradske, moderne, dok smo mi pokušavali da ga pratimo, pevajući...Bilo je veoma zabavno. Bilo je tu sviranja i na uvce našem simpatičnom vozaču, pa je onda on još više gazio po gasu i jurcao po razrovanom putu. I tako, "u komadu" stigismo pred naš dom. Uveče je bila izuzetno topla noć, sa zvezdama. Domaćin nam je postavio sto, i uz jelo i piće, proveli smo prijatno veče.

I da ne zaboravim: na Kajmakčalan se tog dana popela i najmlađa planinarka u našoj grupi, Teodora, koja ima samo deset godina! To je i njena najviša dostignuta visina do sada.

Teodora

Sutradan ujutru, krenuli smo ka Bitolju. Prvo smo posetili staro srpsko groblje gde su sahranjeni vojnici poginuli u Balkanskim ratovima i Prvom svetskom ratu.

Staro srpsko groblje

Zatim smo otišli u Herakleju, u kojoj se nalaze ostaci antičkog grada. Grad je bio osnovan u predrimljanskoj eri, najverovatnije za vreme makedonskog kralja Filipa II. Herakleja ima vrlo bogatu i očuvanu arhitektonsku baštinu. Najbolje su očuvani mozaici i teatar. Zatim smo otišli do Bitolja, prošetao njegovom čuvenom "širokom ulicom", pojeli baklave, tulumbe, popili bozu, a onda smo krenuli ka Prilepu i Markovom gradu. Dan je bio lep, sunčan, topao, još lepši nego prethodni. Po ko zna koji put promašena prognoza koja je najavljivala kišu i zahlađenje za tu nedelju. Izašli smo iz autobusa u samom podnožju Markovog grada i krenuli na uspon.

Vikipedija: "Markov Grad ili Markove Kule, odnosno Prilepski Grad je srednjevekovna tvrđava iznad Prilepa. Smeštena je na visokom kamenom uzvišenju nad današnjim naseljem, na prostoru koji je zbog svoje specifičnosti proglašen za prirodno dobro Republike Makedonije. Tokom srednjeg veka bio je jedna od prestonica srpskog carstva pod Dušanom (14. vek), a potom i kraljevine pod Mrnjavčevićima po čijem je poslednjem vladaru, Marku Kraljeviću, utvrda i dobila svoj narodni naziv. Tvrđava se sastojala od više pojaseva kamenih bedema sa kulama, Donžon kule i dvora."

Markov grad

Bulke

Danas je većim delom u ruševinama, ali i pored toga, predstavlja zanimljiv i lep spoj kamenih blokova neobičnih oblika, obraslih zelenom travom i majskim cvećem najrazličitijih boja, od kojih su najlepše kao krv crvene bulke...

Zaista prelepi prizori. U daljini smo gledali Zlatovrh koji nas je opet mamio i zvao i zbog koga umalo nismo u potpunosti promenili plan za taj dan i znatno produžili naš boravak, što bi na kraju dovelo i do jako kasnog povratka u Beograd. No, beogradske obaveze su zvale, pa smo ipak odustali od Zlatovrha i ispoštovali već utvrđen, prvobitan plan. Sa vrha (906m), gledali smo i divnu, zelenu dolinu - Pelagoniju.

Pelagonija

Okolo 14 sati, vratili smo se do autobusa i krenuli ka Beogradu. Uz prijatnu muziku, rashlađivanje kroz otvorene šibere i prozor, miris bagrema koji raste celom dužinom puta i koji se zanosno širio po celom autobusu, polako smo ušli u grad. I opet, po ko zna koji put, zadovoljni i srećni. Jednom sam pisala o tome kako je život neprestano smenjivanje srećnih i tužnih trenutaka. Kao talasi, manji ili veći, koji nas bacaju, čas gore, čas dole...pa se onda utišavaju, smire, do neke nove oluje...U trenutku kada smo kod Hrama izašli iz autobusa i ušli u auto, stigao nam je SMS...tužan, pretužan. Prethodnog dana preminula je naša divna prijateljica, planinarka, Ika Markovski. Veliki zaljubljenik u prirodu i planinarenje. Na mnogim izletima bili smo zajedno. Iako član "Kopaonika", uvek je sa radošću i veoma često išla i sa "Pobedom". Osećanje sreće odjednom je zamenila tuga. Uvukla se duboko u naša srca. No, život mora da ide dalje. Mi ćemo i dalje hodati, planinariti, po ovim našim prostorima, zemaljskim... Ika će to isto raditi, ali po nekim drugim, nebeskim, koji su možda još mnogo, mnogo lepši...I iako tako razdvojeni, uvek ćemo biti zajedno.

Ovaj tekst posvećujem njoj, našoj Iki...

Vođa puta: [Milan Lončar](#), PD Pobeda
Fotografije: Marija Petrović, PD Pobeda
Izveštaj: Marija Petrović